

Besedotvorje pri usvajanju slovenščine kot drugega in tujega jezika¹

Irena Stramljič Breznik

Filozofska fakulteta, Univerza v Mariboru, Slovenija, irena.stramljic@um.si

DOI: <https://doi.org/10.18690/um.ff.12.2022.16>

ISBN: 978-961-286-669-3

Besedotvorje je pri poučevanju in učenju slovenskega jezika kot drugega in tujega jezika treba načrtno vključevati ob upoštevanju maternega jezika učečega se slovenščine, ravni znanja in poznavanja tematskih sklopov leksike, ki ponujajo največ možnosti za prikaz najbolj ustaljenih tvorbenih shem določene besedne vrste. Dobre smernice in priporočila za poučevanje besedotvorja pri nematernih govorkah, govorcih slovenščine pa je mogoče zastaviti šele takrat, ko bomo sistematično pristopili k raziskovanju, katere so najpogostejše težave in tipične besedotvorne napake pri različnih govorkah, govorcih glede na njihov materni jezik.

Ključne besede: slovenščina, besedotvorje, drugi in tuji jezik, učbeniki.

Word-formation should be included in the teaching and learning process of Slovene as a second and foreign language systematically. It should be precisely planned, considering the native language of the student, the level of knowledge and understanding the thematic sets of vocabulary that offer the widest opportunities to present the most established formation schemes of a particular word type. Quality guidelines and recommendations for teaching word-formation in non-native Slovene speakers can be set only when we systematically approach the research of the most common problems and typical word-formation errors in different speakers according to their native language.

Keywords: Slovene, word formation, second and foreign language, textbooks.

1 Uvod

Poučevanje ali učenje slovenskega jezika kot drugega in tujega jezika zahteva drugačen pristop kot poučevanje ali učenje slovenščine kot maternega

¹ Prispevek je nastal v okviru Raziskovalnega programa št. P6-0156 (*Slovensko jezikoslovje, književnost in poučevanje slovenščine*, vodja programa prof. dr. Marko Jesenšek), ki ga je sofinancirala Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

jezika. Pa vendar se zdi pomembno, da se učeči se stopnji znanja primerno seznanijo tudi s tistimi besedotvornimi vzorci, ki jim pomagajo pri pridobivanju leksikalnih kompetenc v slovenščini. Te pa pridobivajo skozi specializirana učbeniška gradiva.

Najprej bomo (po lastni presoji) izpostavili tista področja slovenskega besedotvorja, ki kažejo največjo predvidljivost tvorbenih vzorcev in so zato tudi najbolj uporabna za tiste, ki se učijo slovenščine kot nematerne jezika. Nato me bo zanimalo, koliko je v obstoječih učbenikih za učenje slovenščine kot tujega jezika dejansko zastopano besedotvorje. Upoštevati je treba, da tvorba besed vselej poteka po določenih vzorcih, ki jih materni govorec ponotranji že zelo zgodaj, tujec pa se jih mora na novo priučiti. Pri tem so lahko besedotvorni vzorci učečega se slovenščine bistveno drugačni kot v njegovi materinščini.

Besedna družina kot leksikalni sestav, ki družni istokorenske tvorjenke, predvideva vsaj na prvi stopnji tvorbe za sleherno besedno vrsto ustaljene besedotvorne vrste. Obstajajo pa tudi predvidljivi besedotvorni nizi, ki vključujejo ustaljeno kombinatoriko besedotvornih morfemov in s tem večstopenjske tvorjenke. Prav to predvidljivost pa velja izkoristiti. Zato nas bo zanimalo, kateri besedotvorni nizi glagolskih, samostalniških in pridevniških istokorenskih tvorjenk so uporabni in učečim se slovenščine lahko pomagajo pri pridobivanju ter širjenju novega besedja.

2 Tvorba besed kot odraz regenerativne moči jezika

Besedotvorje raziskuje in uzavešča vzorce, po katerih nastajajo nove besede. Jezik, ki izgubi to regenerativno moč, je mrtev jezik. To preprosto pomeni, da jezik ne more preživeti zgolj s sprejemanjem in z adaptiranjem prevzetih besed iz drugih jezikov, ker se s tem oddaljuje od svojih korenin, povezanih z družbenozgodovinskim in kulturnim razvojem. Tvorba besed poteka po ustaljenih vzorcih, ki jih vodi analogija. Toda hkrati ne gre prezreti, da se v tvorjenkah odražajo tudi določeni koncepti. Naj ponazorimo z naslednjim primerom. V slovenščini imenujemo nogavico,² ki sega do kolen, *dokolenka*. Besedotvorno lahko razložimo: *do-kolen-ka* ← *tisto_ž/to*, *ki je do kolen*. Isti denotat (kos oblačila) v slovaščini oz. češčini poimenujejo kot *podkolenky*, v poljščini *podkolanówki*. Dobesedni prevod v slovenščino v ednini je **pod-kolen-ka* ← *tisto_ž/to*, *ki je pod kolenom*.

² Običajnejša je raba v množini.

Iz tega primera se vidi, da je v vseh štirih jezikih orientacijska točka *koleno*. Toda ubeseditev, do kod sega sicer enako dolg kos oblačila, izhaja iz govorčeve perspektive. Gre za vidik opazovanja, ki ga slikovito odraža misel, kako vidimo kozarec, napolnjen do polovice: ali je na pol prazen ali na pol poln.

Za uspešno tvorbo besed ni dovolj samo poznavanje pravil, marveč regularnost in sprejemljivost tvorjenke vodi mreža medsebojno povezanih kognitivnih procesov. Druga potrditev tega dejstva je raziskava (Marjanovič, Mamouilidou, Marvin 2013: 93–109), v kateri so opazovali, kako govorci in govorke slovenskega jezika sprejemajo t. i. psevdobesede, ki kršijo različna besedotvorna pravila na primeru izglagolskih samostalniških tvorjenk s pomenom vršilca dejanja. Rezultati raziskave so npr. pokazali, da slovenski govorci in slovenske govorke zavračajo vse psevdobesede, ki kršijo pravila, povezana z izbrano napačno udeležensko vlogo, npr. **trpelec*. V zavesti govorcev in govork je, da oseba, ki trpi, ne more imeti aktivne vloge, kar izraža obrazilo *-lec*, marveč je lahko le nosilec stanja, kar na formalni ravni predstavlja tvorbo posamostaljene pridevniške besede, tvorjene iz deležnika (*trpeti* → *trp-eč* → *trpeč-i*). Kot neustrezne tvorjenke so prepoznali primere, kjer gre za nezdružljivost morfemske kombinatorike, npr. **vazilec*. Neregularnost izhaja iz poimenovanja osebe na podlagi njene povezave s samostalnikom. Besedotvornega pomena opravkarja za izsamostalniške tvorjenke ne more izražati obrazilo *-lec*, ki je specializirano za kombinatoriko z izglagolskimi podstavami in za pomen vršilca dejanja. Materni govorci in materne govorke zelo hitro prepoznajo tudi vidske kršitve, npr. **preplavalec*. Malenkostno bolj tolerantni, tolerantne pa so do takih besed, ki lahko nastopajo kot obrazilno konkurenčna poimenovanja, npr. namesto običajnega *kuhar* bi bilo sprejemljivo tudi poimenovanje **kuhalec*. Čeprav je prva tvorjenka povsem uveljavljena, kot možno sprejemajo tudi drugo. Najverjetneje zato, ker je *-lec* sicer zelo frekvenčno obrazilo izglagolskih tvorjenk za poimenovanje oseb. Pri tem je temeljni vzorec ohranjen (*tisti, ki kuha* → *kuh-ar/-alec*).

Navedeni primeri kažejo, da materni govorec, materna govorka ponotranji tvorbene vzorce, ki se jih nauči z govornim razvojem,³ tujec, tujka, ki obvlada vzorce svojega jezika, pa se jih za drugi jezik šele mora na novo

³ Zelo zanimivi so primeri vzpostavljenih napačnih analogij pri otrocih v primerih, ko se pojavi iregularna jezikovna oblika, npr. množinska oblika *človeki* namesto *ljudje* ali analogija iz množinske oblike na edninsko *ludek* po vzorcu *človek*.

priučiti. Iz tega izhaja, da je pri poučevanju materinščine kot drugega in tujega jezika treba posvetiti ustrezno pozornost tudi besedotvorju.

3 Besedotvorje v učbenikih za nematerne govorce slovenščine

Pregled besedotvornih vsebin v izbranih učbenikih za učenje slovenščine je predstavil že Kern (2014: 211–220).⁴ Avtor ugotavlja, da se je s spremembo tradicionalnih učbenikov, ki so bili usmerjeni na usvajanje slovnice, s pojavitvijo komunikacijske metode, ki – s poudarkom na rabi – sicer ne izključuje slovnice, tudi vloga besedotvorja v učbenikih bistveno zmanjšala. Izbrane učbenike in besedotvorne teme avtor analizira v dveh sklopih. V prvega družijo učbenike za raven znanja A1, A2, B1 in v drugega tiste, primerne za B2 in C1.

V učbenikih za slovenščino na ravneh A1 in A2 ugotavlja, da najdemo besedotvorje predvsem v kontekstu moških in ženskih poimenovanj za poklice ter prebivalce in prebivalke posameznih narodov. Učbeniki na ravni A1, A2, B1 pogosto zajemajo še tvorbo svojilnih pridevnikov. Posebej izpostavi učbenik *Slovenska beseda v živo 2*, v katerem je mogoče najti že cele besedotvorne nize (npr. *poročiti se*, *poroka*, (biti) *poročen*), posebna pozornost je namenjena tudi tvorbi manjšalnic, pri čemer je poudarek na pomenskih spremembah, do katerih pride ob dodajanju manjšalniških obrazil (*okence*, *metuljček*), izpostavljeni so vidski pari glagolov, dodani t. i. besedotvorni namigi z izborom vzorcev, s katerimi so se učeče se, učeči se že srečali. Med njimi so domiselno zajeti primeri tvorbe z označenimi obrazili za moške (*rekorder*) in ženske (*rekorderka*) tvorjenke, samostalnice iz glagola (*iskati* > *iskanje*), manjšalnice (*steza* > *stezica*), ljubkovalnice (*mama* > *mamica*), abstraktne samostalnice na *-ost* iz pridevnika (*skriven* > *skrivnost*), skupna imena (*list* > *listje*), samostalnice s pomenom prostora (*bolnišnica*), svojilne (*Ivana* > *Ivanin*) in vrstne pridevnike (*Italija* > *italijanski*).

Med slovenskimi učbeniki na ravni B2 in C1 (Kern 2014: 217) so besedotvorne teme najpogosteje vključene v učbeniku *Slovenska beseda v živo*

⁴ Upoštevani so učbeniki, ki so se v času avtorjeve raziskave najpogosteje uporabljali na tečajih ali lektoratih slovenščine. Za učbeniki je v oklepaju zapisano, za katero raven znanja so primerni: *A, B, C ... 1, 2, 3, gremo* (A1), *Slovenska beseda v živo 1a* (A1), *Gremo naprej* (A2), *Slovenska beseda v živo 1b* (A2), *Slovenska beseda v živo 2* (B1), *S slovenščino nimam težav* (B1), *Slovenska beseda v živo 3a* (B2–C1), *Slovenska beseda v živo 3b* (C1) in *Jezikovod* (C1).

3a. Med drugim najdemo v njem pravila za tvorbo vrstnih pridevnikov na *-ni*, *-ski*, *-ški*, *-nji*, *-ov/-ev*, *-ji*, poleg tega pa še primere tvorbe pridevnikov iz zemljepisnih imen (*dunajski*, *blejski*, *novogoriški*, *newyorški*, *kranjskogorski*). V učbenik so vključeni tudi primeri tvorbe deležnikov na *-n* in *-t*, *-č*. Posebna pozornost pa je namenjena tudi glasovnim spremembam, do katerih lahko prihaja pri tvorbi (*preizkusiti* > *preizkušen*). Učbenik zajema tudi tvorbo deležij na *-č*, *-e* in *-aje*, pri čemer pa manjka opozorilo, da so nekatere tovrstne oblike v jeziku zelo redke. Učbenik *Slovenska beseda v živo 3b* pa prinaša tudi besedotvorje glagola, saj vključuje primere dodajanja predponskih obrazil in razlage pomena tako nastalih glagolskih tvorjenk.

Tudi učbenik *Jezikovod* po avtorjevi oceni besedotvorju posveča precejšnjo pozornost, saj se pojavlja v skoraj vsaki enoti. Vključuje zanimivo nalogo, v kateri je iz imen prebivalcev (*Britanec*) po prikazanem vzorcu treba tvoriti prebivalko (*Britanka*), vrstni pridevnik (*britanski*), zapisati državo (*Velika Britanija*) in jezik (*angleščina*); ali nalogo, pri kateri je treba tvoriti imena prebivalcev, prebivalk iz slovenskih mest in pokrajin (*Gorenjska* > *Gorenjec*, *Gorenjka*). Na več mestih najdemo nalogo, pri kateri je treba napisati kar največ besed iz posamezne besedne družine (npr. besedam *delati*, *izseljenstvo*, *družina* ...; tvoriti glagolski niz s spremembami vida (*hoditi* > *sprehoditi se* > *sprehajati se*), stopnjevati pridevnike (*globok* > *globlji*)). Vključena so različna pridevniška obrazila (*-en*, *-ljiv*, *-ski*), ki jih je treba uporabiti za tvorbo izsamostalniških pridevnikov (npr. *Sečovlje* > *sečovljski*), ali pa je treba nominalizirati glagole (npr. *zapravljati* > *zapravljanje*).

Zunaj pregleda (Kern 2014) je ostal še kakšen priročnik.⁵ Z besedotvornimi nalogami se je mogoče srečati še v učbeniku *Naprej pa v slovenščini*, v katerem so prikazana obrazila, vključno s palatalizacijskimi (*Manca* > *Mančin*) in preglasnimi posebnostmi za izobčno- in izlastnoimenske svojilne pridevnike (*Primož* > *Primožev*, *mož* > *možev*) in obrazila *-ni* (*pomarančni*), *-ov/ev* (*breskov*, *borovničev*), *-ski/ški* (*slovenski*, *slovaški*), *-ji* (*ribji*), *-(š)nji* (*včerajšnji*) in *-čki* (*kmečki*). Gradivo *S slovenščino po svetu* (2012) je namenjeno študentom na visoki nadaljevalni in izpopolnjevalni ravni znanja slovenščine kot tujega jezika in se uporablja kot dodatek obstoječim učbenikom na ravni C1. Z besedotvornega področja najpogosteje ponuja naloge za

⁵ *Slovenščina ekspres 1* (A1) iz leta 2015, *A, B, C ... gremo* (A1), prenovljen učbenik iz leta 2018, *Naprej pa v slovenščini* (B1) z letnico 2015 in *S slovenščino po svetu* (C1) iz leta 2012, ki v pregledu Borisa Kerna niso zajeti. Na tem mestu se lepo zahvaljujem Mateji Lutar za v pregled poslane izvode.

tvorjenje istokorenskih besed (tvorjenje besed iste besedne družine, ki jih je nato treba smiselno vstaviti kot manjkajoče sestavine povedi v naslednji nalogi). Ob tem pa najdemo še naloge za tvorbo glagolskih deležnikov na *-en* (*presenetiti* > *presenečen*), izsamostalniških pridevnikov (*dolgčas* > *dolgočasen*), naloge za zapisovanje krajšav (npr. za *gospod*, *gospa*, in *tako dalje*), treba je razvezovati kratice (npr. *UL* = *Univerza v Ljubljani*) in obratno. Prisotni so primeri nalog, ki zahtevajo tvorbo izlastnoimenskih vrstnih pridevnikov (*Bovec* > *bovški*), prepoznavanje samostalnikov z istim korenem (npr. *-dih-*), tvorjenje samostalniških sestavljenk s predponskim obrazilom na podlagi besednozveznih razlag (npr. za predponsko obrazilo *so-*), iskanje ustreznih glagolov za dane glagolnike (*počutje* < *počutiti*). Zanimive in inovativne so naloge, ki spodbujajo reaktualizacijo kratic (*LPP* – *Ljubljanski potniški promet* – *Ljudje, pojdite peš*), ali je pri njih treba iz danih glagolov ustvariti novotvorbe, ki v slovenščini (še) ne obstajajo, in jih opomeniti (npr. *gledati* – *gledalnica* ‘prostor, kjer se gleda televizija’) ter določiti podstavno besedo za manjšalnico po literarni predlogi Borisa A. Novaka *Šala ali mala šalica*, npr. *Kaj je mala ...? Kobilica.*

Pregled najrelevantnejših učbenikov in gradiv za poučevanje slovenščine kot drugega in tujega jezika pokaže, da je besedotvorje vključeno v večini del, pri čemer je razumljivo, da bosta delež in zahtevnost besedotvornih nalog višja v učbenikih za višjo raven znanja. Vendar se je mogoče strinjati z navedbo (Kern 2014: 212), da so besedotvorne teme marginalizirane, najverjetneje zato, ker se besedotvorje (v nasprotju z oblikoslovjem ali skladnjo) le redko da opisati s pomočjo enostavnih pravil. Slednje po svoje lepo potrjujejo številne oblikoslovne tabele ali tabele naslonskega niza pri besednem redu, medtem ko jih za besedotvorje ni.

4 Kako sistematično pristopiti k učenju besedotvorja?

Vprašanje je zelo kompleksno in mora vključevati tehten razmislek na podlagi izkušenj z učenjem slovenščine kot drugega jezika.⁶ Zato v nadaljevanju podajamo razmislek o nekaterih elementih, ki jih je treba upoštevati.

⁶ Nekaj tovrstnih izkušenj sicer imam, vendar jih je največ s področja poučevanja besedotvorja govorcev in govork maternega jezika.

4.1 Materni jezik učečega se, učeče se slovenščine

Pomembno je, ali je materni jezik učečega se, učeče se iz skupine neslovanskih jezikov, ker lahko pričakujemo, da so tvorbeni sistemi neslovanskih jezikov bistveno drugačni (npr. vidik sintetičnosti, analitičnosti, morfološka strukturiranost jezika). Četudi je materni jezik učečega se, učeče se slovanski, tudi med slovanskimi jeziki lahko obstajajo razlike, zlasti obrazilne. Npr. med manjšalnimi obrazili slovenščine in makedonščine obstaja precejšnja prekrivnost, vendar obstajajo razvrstitveno specifična obrazila tako v slovenskem (-c, -ic, -ece) kot v makedonskem (-e, -če, -ence, -le, -ule) jeziku (Koneski 2003).

4.2 Raven jezikovnega znanja

*Skupni evropski jezikovni okvir (SEJO)*⁷ jezikovne zmožnosti razvršča na šest ravni: A1 – vstopna raven; A2 – vmesna raven; B1 – raven sporazumevalnega praga; B2 – višja raven; C1 – raven učinkovitosti; C2 – raven mojstrstva. Opisi vsakega od šestih ravni znanja temeljijo na petih jezikovnih spretnostih: (1) slušno razumevanje; (2) bralno razumevanje; (3) govorno sporazumevanje; (4) govorno sporočanje; (5) pisno sporočanje. Pri načrtovanju besedotvornih vsebin je treba upoštevati, za katero raven znanja gre in katere besedotvorne prvine učečemu se, učeči se pomagajo dosežati ravni ustrezne kompetence.

4.3 Tematski sklopi in besedje

Oboje je prilagojeno ravni znanja. Za osnovno raven znanja slovenščine je besedišče skupaj z naborom jezikovnih funkcij določeno v delu *Sporazumevalni prag slovenščine* (Ferbežar idr. 2004). Zelo koristen pripomoček pa je tudi npr. *Slovensko-nemški tematski slovar: osnovno in razširjeno besedišče* (Kelih, Vučajnk 2018).

Upoštevanje vseh treh naštetih meril je temeljni predpogoj za načrtovanje besedotvornih vsebin. Pri tem je smiselno najprej določiti presečne **besedotvorno-oblikoslovne strukture**. Učeči se, učeča se spoznava tudi slovnični ustroj jezika, zato je del tvorbenih vzorcev, ki so integralni del oblikoslovnih paradig posameznih besednih vrst, vključenih že v

⁷ Dostopno na: <https://centerslo.si/wp-content/uploads/2015/10/SEJO-komplet-za-splet.pdf>, pridobljeno 23. 10. 2019.

oblikoslovni del. Tukaj gre za kategorije, kot so izglagolske samostalniške tvorjenke s pomenom dejanja (t. i. glagolniki), izglagolske pridevniške tvorjenke (t. i. deležniki na *-n*, *-t*, *-č*), izglagolske prislovne tvorjenke (npr. deležje na *-aje*).

4.4 Čiste besedotvorne strukture

Raziskave kažejo (Šifrar Kalan 2012: 80), da so besede v mentalnem leksikonu medsebojno zelo povezane, zato jih je treba vedno poučevati v soodnosu z drugimi besedami, in to na podlagi različnih meril, od pomenskih, oblikovnih, slovničnih idr. Istokorenske tvorjenke so najboljši primer pomenske in oblikovne povezanosti. Zato ne preseneča, da so naloge, povezane z besednimi družinami, v učnih gradivih tudi najpogosteje zastopane. Posebnost pri poučevanju tujcev, tujk je ta, da ti nimajo avtomatiziranih morfemskih kombinacij v slovenščini. To lahko ponazorimo s primeri tvorjenk, ki so jih tujci, tujke tvorili na naslednji način, in sicer za pomen mesta *ribarišče* namesto *ribarnica*, prebivalca *Hrvatec* namesto *Hrvat* in prebivalke *Ruska* namesto *Rusinja*.⁸

5 Nekaj predlogov za besedotvorne vzorce različnih besednih vrst

Koristne so torej take naloge z izbranimi podstavnimi besedami, ki kažejo tipizirane besedotvorne vzorce prvostopenjskih tvorjenk določene besedne vrste. Za takšno nalogo so gotovo primerni osnovni glagoli premikanja (Zupan 2013), s katerimi se učeči se, učeče se že zelo hitro srečajo. Pri tem je smiselno podati tudi tipično in predvidljivo obrazilo ter označiti t. i. prazna mesta, kjer so potencialne tvorjenke sicer mogoče, vendar v jeziku še neuslovarjene oz. neizkoriščene za ustrezní pomen. Hkrati pa je smiselno prikazati tudi podstavni in obrazilni del tvorjenk, saj je ena izmed samostojnih strategij za odkrivanje pomena besed pri učenju tujega jezika morfemska razčlenitev besed na predmetnopomenski del in obrazilo.

⁸ Gre za rojene govorce nizozemščine, ki študirajo ruščino in BHS ali bolgarščino. Pri slovenščini so na ravni A2. Primere je posredovala Ivana Petric Lasnik, učiteljica slovenščine na univerzi v Gentu.

Tabela 1: Ustaljeni vzorci prvostopenjskih tvorjenk osnovnih glagolov premikanja

Glagol	Oseba -(a/i)lec	Predmet -(a/i)lo	Dejanje -(a/e)nje	Prostor -išče
<i>plesati</i>	<i>plesalec</i>	/	<i>plesanje</i>	<i>plesišče</i>
<i>padati</i>	<i>padalec</i>	<i>padalo</i>	<i>padanje</i>	<i>padališče</i> star.
<i>dirkati</i>	<i>dirkalec</i>	/	<i>dirkanje</i>	<i>dirkališče</i>
<i>tekati</i>	<i>tekalec</i>	<i>tekalo</i> žel.	<i>tekanje</i>	<i>tekališče</i>
<i>obračati</i>	<i>(obračalec)</i> ⁹	<i>obračalo</i>	<i>obračanje</i>	<i>obračališče</i>
<i>gugati se</i>	<i>gugalec</i>	<i>gugalo</i>	<i>guganje</i>	<i>(gugališče)</i> ¹⁰
<i>leteti</i>	<i>letalec</i>	<i>letalo</i>	<i>letenje</i>	<i>letališče</i>
<i>jadrati</i>	<i>jadralec</i>	<i>jadralo</i> redk.	<i>jadranje</i>	<i>(jadrališče)</i> ¹¹
<i>jahati</i>	<i>jahalec</i>	/	<i>jahanje</i>	<i>jahališče</i>

Kot omenjeno, zelo uporabno gradivo za načrtovanje tudi besedotvornih vsebin so tematski sklopi s temeljnim osnovnim in razširjenim besediščem. Sklop *Državljanstvo in narodnost* (Kelih, Vučajnk 2018: 17–21) je primeren za spoznavanje moških in ženskih poimenovanj ter vrstnih pridevnikov, kar je dobra in že ustaljena praksa v dosedanjih učnih gradivih. Parnost tvorjenk je mogoče prikazovati tudi v okviru pridobivanja besedja za poklice.

Tabela 2: Ustaljeni vzorci za tvorbo feminativov in vrstnih pridevnikov

Prebivalec moškega spola	Prebivalec ženskega spola	Vrstni pridevnik
<i>Evropejec</i>	<i>Evropejka</i>	<i>evropski</i>
<i>Nemec</i>	<i>Nemka</i>	<i>nemški</i>
<i>Čeh</i>	<i>Čehinja</i>	<i>češki</i>
<i>Rus</i>	<i>Rusinja</i>	<i>ruski</i>

⁹ Poimenovanje je opomenjeno za neživo, npr. **Obračalec** *hlodovine PREMIUM*. Dostopno na: https://www.prochrom-comp.si/i_1597_obracalec-hlodovine-premium-logosol; pridobljeno 23. 10. 2019.

¹⁰ Beseda še ni uslovarjenja, vendar že v rabi, npr. *V kanadskem Montrealu so v četrti, imenovani Quartier des spectacles, že četrto pomlad zapored postavili začasno gugalnišče z enaindvajsetimi barvitimi in zelo posebnimi gugalnicami*. Dostopno na: <https://www.mladina.si/156008/glasbene-gugalnice/>; pridobljeno 23. 10. 2019.

¹¹ Beseda še ni uslovarjenja, vendar že v rabi, npr. *Če ne dežuje, se z vodami obdana metropola, ki je pravzaprav en velik park, spremeni v kopalnišče in jadralskišče*. Dostopno na: <https://www.finance.si/8342693/Svedski-nemiri-slovenski-nemiri>; pridobljeno 23. 10. 2019.

Sklop, povezan s spoznavanjem poimenovanj za živali (Kelih, Vučajnk 2018: 70–75), je idealen za tvorbeno kategorije manjšalnic, svojilnih in vrstnih pridevnikov, pri večjih živalih, ki imajo istokorenske parne tvorjenke, tudi feminativov ali maskulativov.

Tabela 3: Ustaljeni vzorci za feminative, manjšalnice, svojilne in vrstne pridevnike

Živali ženskega spola	Parno poimenovanje moškega spola	Manjšalnica <i>-ica</i> ali <i>-ka</i>	Svojilni pridevnik	Pridevnik <i>-ji</i>
<i>riba</i>	/	<i>ribica</i>	<i>ribin</i>	<i>ribji</i>
<i>ptica</i>	<i>ptič</i>	<i>ptičica</i>	<i>pticin</i>	<i>ptičji</i>
<i>osa</i>	/	<i>osica</i>	<i>osin</i>	<i>osji</i>
<i>kača</i>	/	<i>kačica</i>	<i>kačin</i>	<i>kačji</i>
<i>kokoš</i>	/	<i>kokoška</i>	<i>kokošin</i>	<i>kokošji</i>
<i>čebela</i>	/	<i>čebelica</i>	<i>čebelin</i>	<i>čebelji</i>
<i>srna</i>	<i>srnjak</i>	<i>srnica</i>	<i>srnin</i>	<i>srnji</i>
Živali moškega spola	Parno poimenovanje ženskega spola	Manjšalnica <i>-ič</i> ali <i>-ek</i>	Svojilni pridevnik	Pridevnik <i>-ji</i>
<i>orel</i>	<i>orlica</i>	<i>orlič</i>	<i>orlov</i>	<i>orlji</i>
<i>zajec</i>	<i>zajklja</i>	<i>zajček</i>	<i>zajčev</i>	<i>zajčji</i>
<i>lev</i>	<i>levinja</i>	<i>levček</i>	<i>levov</i>	<i>levji</i>
<i>slon</i>	<i>slonica</i>	<i>slonček</i>	<i>slonov</i>	slonji

Tematski sklop o videzu (Kelih, Vučajnk 2018: 27–30) prinaša veliko lastnostnih pridevnikov, pri katerih je poleg opisnega stopnjevanja in stopnjevanja z obrazili mogoče spoznati tudi vloge predponskih obrazil *pre-* (*prelep*, *prevelik*) ali *ne-* (*nelep*, *nevelik*).

Tabela 4: Ustaljeni vzorci pridevniških sestavljanek z obrazilom *pre-* in *ne-*

Pridevnik	Sestavljenka z <i>ne-</i>	Sestavljenka s <i>pre-</i>
<i>lep</i>	<i>nelep</i>	<i>prelep</i>
<i>velik</i>	<i>nevelik</i>	<i>prevelik</i>
<i>majhen</i>	<i>nemajhen</i>	<i>premajhen</i>
<i>nizek</i>	<i>nenizek</i>	<i>prenizek</i>
<i>debel</i>	<i>nedebel</i>	<i>predebel</i>
<i>suh</i>	<i>nesuh</i>	<i>presuh</i>
<i>gol</i>	<i>negol</i>	<i>pregol</i>
<i>bled</i>	<i>nebled</i>	<i>prebled</i>

Sestavljanke se ustaljeno spoznavajo ob glagolih in njihovih predpinskih možnostih (*pre-*, *od-*, *za-*, *pri-* + *-pisati*). Tako je mogoče skupini nedovršnih telesnih elementarnih glagolov, povezanih z dihanjem (Zupan 2013), pripisati čim več v naboru danih različnih v slovenščini najpogostejših predpinskih obrazil (*do-*, *iz-*, *na-*, *ob-*, *od-*, *po-*, *pre-*, *pri-*, *za-*) in ugotavljati njihovo družljivost ter vpliv na pomenske spremembe.

Tabela 5: Ustaljeni vzorci glagolskih sestavljanek in omejena družljivost predpinskih obrazil

Glagol	Družljiva predpiska obrazila
<i>dihati</i>	<i>iz-</i> , <i>na-</i> , <i>od-</i> , <i>po-</i> , <i>pre-</i> , <i>pri-</i> , <i>za-</i>
<i>dušiti</i>	<i>za-</i>
<i>kašljati</i>	<i>do-</i> , <i>iz-</i> , <i>na-</i> , <i>od-</i> , <i>po-</i> , <i>pre-</i> , <i>pri-</i> , <i>za-</i>
<i>kolcati</i>	<i>iz-</i> , <i>za-</i>
<i>pihati</i>	<i>do-</i> , <i>iz-</i> , <i>na-</i> , <i>ob-</i> , <i>od-</i> , <i>po-</i> , <i>pre-</i> , <i>pri-</i> , <i>za-</i>
<i>smrčati</i>	<i>na-</i> , <i>po-</i> , <i>pre-</i> , <i>pri-</i> , <i>za-</i>
<i>zehati</i>	<i>pri-</i> , <i>za-</i>

Dodatne možnosti pridobivanja novih glagolov po tvorbeni analogiji se ponujajo s tvorbo izsamostalniških glagolskih izpeljank, npr. na *-irati*.

Tabela 6: Ustaljeni vzorci za izsamostalniške glagolske izpeljanke na *-irati*

Samostalnik	Besedna zveza z <i>biti</i> ali <i>delati</i>	Glagolska izpeljanka
<i>študent</i>	<i>biti študent</i>	<i>študirati</i>
<i>absolvent</i>	<i>biti absolvent</i>	<i>absolvirati</i>
<i>finiš</i>	<i>delati finiš</i>	<i>finiširati</i>
<i>grafit</i>	<i>delati grafite</i>	<i>grafitirati</i>

6 Sklep

Besedotvorje kot sistemski opis tvorbenih vzorcev, po katerih nastajajo besede določenega jezika, lahko predstavlja pomemben način za sistematično širjenje besedišča. Pri poučevanju slovenščine kot drugega in tujega jezika ga je treba načrtno vključevati ob tehtnem premisleku, kateri je materni jezik učečega se, učeče se slovenščine, za katero raven znanja gre in kateri tematski sklopi besedja ponujajo najidealnejšo možnost za prikaz najbolj ustaljenih tvorbenih shem določene besedne vrste. Zato je dobro, da se ob predstavljenih tabelah oblikoslovnih vzorcev vsaj občasno pojavljajo tudi

besedotvorne tabele po načelu, da se predstavljajo primeri brez posebnosti na morfemski meji pred primeri s posebnostmi.

Ob tem pa je treba poudariti, da bo dobre smernice in priporočila za poučevanje besedotvorja pri nematernih govoricah, govorkah slovenščine mogoče zastaviti šele takrat, ko bomo sistematično pristopili k raziskovanju, katere so najpogostejše težave in tipične besedotvorne napake pri različnih govoricah, govorkah glede na njihov materni jezik. Takšnih raziskav pa trenutno v slovenskem prostoru še nimamo.

Viri in literatura

Ina FERBEŽAR idr., 2004: *Sporazumevalni prag za slovenščino 2004*. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete Univerze: Ministrstvo RS za šolstvo, znanost in šport.

Emerich KELIH, Tatjana VUČAJNK, 2018: *Slovensko-nemški tematski slovar: osnovno in razširjeno besedišče*. Celovec-Ljubljana-Dunaj: Mohorjeva Celovec.

Boris KERN, 2014: Zagadnienia słowotwórcze w wybranych podręcznikach do nauczania języków słoweńskiego i polskiego jako obcych. *Glottodydaktyka - media - komunikacja, Negocjowanie znaczeń*. Ur. Edyta Pałuszyńska. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego (Acta Universitatis Lodziensis, Kształcenie polonistyczne cudzoziemców, 21). 211–220.

Kiril KONESKI, 2003: Deminutivno-hipokoristični nazivi. *Zboroobrazuvanjeto vo sovremeniot makedonski jazik*. Skopje: Filološki fakultet »Blaže Koneski«. 68–70.

Polona LIBERŠAR, 2015: *Naprej pa v slovenščini*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.

Katarina MARJANOVIČ, Christina MAOUILIDOU, Tatjana MARVIN, 2013: Word-formation rules in Slovenian agentive deverbal nominalization. *Slovenski jezik* 9, 93–109.

Andreja MARKOVIČ idr., 2011a: *Slovenska beseda v živo 3a*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.

– –, 2011b: *Slovenska beseda v živo 3b*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.

– –, 2012: *Slovenska beseda v živo 2*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.

– –, 2013a: *Slovenska beseda v živo 1a*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.

– –, 2013b: *Slovenska beseda v živo 1b*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.

– –, 2013c: *S slovenščino nimam težav*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.

Ivana PETRIC LASNIK idr., 2018: *A, B, C --- gremo*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.

– idr., 2013: *Gremo naprej*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.

Nataša PIRIH SVETINA, Andreja PONIKVAR, 2013: *A, B, C --- 1, 2, 3, gremo*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.

Marjana ŠIFRAR KALAN, 2012: Poučevanje besedišča z vidika delovanja mentalnega leksikona s primeri iz španskega jezika. *Sodobna pedagogika* 63/3, 68–84.

Jure ZUPAN, 2013: *Pomenska mreža slovenskih glagolov*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

Summary

As Slovene is taught not only as a mother tongue but also as a second and foreign language, attention should also be paid to word formation. Therefore, it is thus examined how word formation is included in textbooks of Slovene as a second or foreign language. It is clear that word formation always takes place in patterns that may vary from language to language considerably. Native speakers internalize them from a very early age, and foreigners have to re-learn patterns that may be significantly different from their mother tongue. In this context, the use of simple and predictable derivations of different word types from the same root is recommended. For a more systematic approach to the development of this kind of instruction, more work is needed in identifying the most common word-formation problems of foreigners learning Slovene.